

AT SKABE ET KLIENTBEGREB

En diskuterende anmeldelse af bogen

M. Järvinen & N. Mik-Meyer:

At skabe klient – institutionelle identiteter i socialt arbejde

Hans Reitzels Forlag, 2003. 246 sider, 245 kr.

Benny Karpatschof

Under redaktion af Margaretha Järvinen & Nanna Mik-Meyer har en række samfundsforskere skrevet en bog, hvor de, primært på grundlag af feltstudier, giver et signalement af det sociale arbejde. Og sigtet må i høj grad interessere psykologer, for det er den identitetsorienterede del af den sociale indsats. Altså den del, hvor socialarbejderen af behandlingsmæssige eller blot bureaukratiske grunde intervenserer over for klientens identitetsopfattelse. Det drejer sig altså om alvorlige sager. Ud fra en moralfilosofi som Løgstrups (1967) er der tale om en overskridelse af ukrænkelighedszonen, og i Foucaults institutionsteoretiske begrebsdannelse handler det om *Tech-nologies of the Self* (Martin 1988. 16 ff).

Bogen er en nådesløs afdækning af det dehumaniserende og undertrykkende regimente, som det sociale system ofte udøver over de i forvejen maste klienter i systemets vold. Mennesker, der, i reglen, uden større held søger modstrategier over for deres institutionelle undertrykkere. Samtidig kommer de kritiske skildringer yderligere salt i såret ved at fremstille sagsbehandlerne som enten naive eller selvbedrageriske. De har nemlig iklædt sig en humanistisk frigørelsesideologi for at skærme sig mod realiteten i deres arbejde, som består i at anbringe deres klienter i en psykologisk prokrustes-seng. Uanset hvordan klienten opfatter sig selv, og uanset hvordan det nu faktisk forholder sig, så går socialarbejderens øvelse ud på at få klienten til frivilligt at acceptere institutionens standardform, og hvis dette ikke lykkes, da at påtvinge denne form gennem andre overtalelsesmidler.

En formulering af denne opfattelse af det sociale arbejde findes i bogens indledningskapitel, hvor der står:

Den institutionelle logik forudsætter således, at klienten tilpasses institutionen; ingen velfærdsinstitution kan forholde sig til »et helt menneske«. Individet og dets problemer må derfor først ændres til et format, som passer sammen med institutionens problemkategorier, regler og rutiner. Hvis dette projekt lykkes, får individet en problemidentitet, som institutionen kan (sam)arbejde med.« (15f).

Det er denne proces, bogen beskriver som »at skabe en klient«.

Min kritik går ikke så meget på dette billede, som jeg desværre tror rammer ret præcist. Tværtimod er en kritik af en socialsektor under økonomisk og moralsk krebsegang særdeles påkrævet. Derimod er jeg en arg modstander af den tendens til socialdeterminisme, som opstiller en uundgåelig tendens bag det dystre billede af socialsektorens undertrykkende karakter, og som egentlig blot kræver den erkendelse af socialarbejderen, at hun spræller som en flue i samme spind som klienten. Et edderkoppespind, som udgøres af den diskursive tvang, der behersker institutionen, og dermed både socialarbejderen og klienten. Bogens tendens er her, at socialarbejderen ikke så meget bliver kritiseret for at udføre sin sociale rakkertjeneste men mere for at bilde sig ind, at hun kan gøre noget som helst andet end dette. Og topmålet af selvbedrag er troen på, at hun kan være til reel hjælp og støtte for klienten:

Det faktum, at socialarbejdere arbejder ud fra institutionelt skabte problemkonstruktioner, gør det meget svært at efterleve det professionelle ideal om at »møde mennesker, hvor de er«. Som vi skrev tidligere, kan sociale klienter og deres problemer kun defineres ud fra de sociale sammenhænge som de indgår i. At socialarbejderne skulle møde »det hele menneske« og arbejde med klienten uden »forudfattede meninger«, uden specifikke problemforståelser, uden specifikke ideer om, hvad der er bedst for klienten, – som man forestiller sig i visse former for socialt arbejde (jf. Villadsen i denne antologi) – er en illusion, efter vores mening (19f).

Over for denne socialdeterminisme med dens garniture af omvendt moralisme har jeg to pointer:

1. Det er rigtigt at se begge parter i de sociale transaktioner som basalt underlagt samme magt-, undertrykkelses- og selvdisciplineringsmekanismer fra Selvets teknologier. Men denne erkendelse må indebære en dobbelt loyalitet og solidaritet over for de to implicerede parter. Og ikke bestå i at udpege socialarbejderen som en stupid undertrykker.
2. Det er rigtigt, at man i vid udstrækning kan se determinerende tendenser i det sociale system og bag hele samfundssystemet. Men det er forkert at ekstrapolere disse tendenser til en determinisme, der gør socialarbejdernes gode vilje til ideologi og selvbedrag. Og det er ikke bare *empirisk*, men også *moralsk* forkert.

Det er empirisk forkert, selv om det muligvis karakteriserer en dominerende andel af al socialt arbejde, fordi den påstand, at socialarbejderen med nødvendighed må følge en immanent institutionslogik, simpelthen ikke passer.

Jeg har i en evaluering af Støttekontaktpersonordningen i Københavns Kommune¹ beskrevet den sociale service over for nogle af samfundets svageste og dårligst stillede borgere, nemlig de svært sindslidende, som samtidig er socialt isolerede. I dette socialpsykiatriske tilbud er der i modsætning til, hvad der er tilfældet i det psykiatriske behandlingssystem, netop ikke tale om en på forhånd defineret læst af enten diagnostisk eller interventionsmæssig art.

Det er muligt, at dette eksempel er enestående. Selv opfattede jeg det som en humanitetens oase i et institutionslogisk ørkenlandskab. Men denne oase findes altså, og det drejer sig ikke om enkeltpersoner, men om et stort korps af støttekontaktpersoner, som udgør en social livline for meget plagede og isolerede mennesker. I en mere nøgtern og mindre metaforisk sprogdragt kan man kalde disse positive eksempler for »lokale utopier«. Så meget om det empirisk uholdbare i at opstille ordentligt social arbejde som en logisk umulighed.

Men det er efter min opfattelse også moralsk uacceptabelt at laste socialarbejdere, der søger at leve op til deres faglige ethos, for at være i bedste fald naive, i værste fald selvbedragere, for ikke at sige hyklere. Det er en argumentation, som ligger på linje med pastor Krarups kritik af bidragydere til Folkekirkens Nødhjælp.

Bogen består i øvrigt af en række fortrinlige øjenvidneberetninger fra den sociale slagmark.

I »Alkoholfortællinger i et institutionelt landskab« gennemgår Margaretha Järvinen tre cases fra misbrugsinstitutioner. Et centralt begreb er her, hvad hun karakteriserer som en »benægtelsesdiskurs«, der præger dette arbejde. En *benægtelsesdiskurs* er den kommunikative praksis, hvor behandleren opfatter klientens benægtelse af at have et problem som et bevis på, at han eller hun faktisk har det, og derfor har brug for behandling.

Der er med andre ord tale om en slags omvendt Catch 22. I bogen *Catch 22* (Heller 1989), hvis handling udspiller sig under 2. verdenskrig, påpeger militærlægen, Doc Daneeka, at når piloten Yossarian påberåber sig sindssyge som argument for hjemsendelse fra krigstjeneste, så er dette et bevis på, at han netop ikke er sindssyg².

Tilsvarende gælder ifølge benægtelsesdiskursen, at når en misbruger benægter sin afhængighed, så beviser det eksistensen af den afhængighed, som benægtes.

1 Se rapporten (Karpatschof 2001a) og artiklerne (Karpatschof 2001a, Karpatschof 2001b, Karpatschof & Rue 2003, Karpatschof 2004).

2 »Yossarian asks Doc Daneeka to ground him because he is crazy. This time, Doc Daneeka claims that Catch-22 prevents him from doing such. If the men are really crazy, then they will want to fly the missions, regardless of whether or not they want to be killed. If they do not want to fly the missions, then they are sane and must fly them« (<http://www.gradesaver.com/ClassicNotes/Titles/catch/>).

Kernen i begrebet benægtelsesdiskurs er et meget interessant interpersonelt fænomen. Imidlertid er problemet i den foreliggende fremstilling, at denne benægtelsesdiskurs her *alene* bliver set som et træk ved *behandlingsinstitutionen*. Men der er jo ikke kun tale om én, men om to benægtere i dette kommunikative spil. Klienten benægter dels sin afhængighed, dels socialarbejderens diagnosticering. Socialarbejderen benægter klientens benægtelse. Samtidig forholder sidstnævnte sig så letsindigt til logikkens grundregler, at det er korrekt at se benægtelsesdiskursen som et eksempel på Goffmanns (1983) begreb om institutionslogikkens »onde cirkler«.

Men hvis vi skal have det dyadiske i kommunikationen dækket, så må begge parter andel begrebsliggøres. Jeg vil her foreslå begrebet *paradoksalt tilskrivning*. Hvor en almindelig tilskrivning går fra et observeret træk eller handling til en generel personbeskrivelse, så er den paradoksale tilskrivning udløst af, at modparten benægter at blive karakteriseret på en bestemt måde. Jeg bruger adjektivet *paradoksalt*, fordi denne tilskrivningsform indebærer logiske paradokser af samme slags, som det berømte løgnerparadoks, som ganske vist omhandler en løgnagtig kretensers selv-attribuering³.

Benægtelsesdiskurser gennemtrænger hele det kliniske område.

I psykoanalysen er et eksempel på paradoksalt tilskrivning begrebet *benægtelse*⁴. Hvis en klient ivrigt benægter sit Ødipuskompleks, så vil psykoanalytikerens først vide sig sikker i sin sag.

Et andet klassisk eksempel findes i psykiatriens psykosebeger, som kræver, at patienten mangler sygdomserkendelse. For at være rigtig sindssyg skal patienten med andre ord benægte psykiaterens diagnose⁵.

Så langt kan jeg følge Järvinens diskursanalyse. Men jeg har et alvorligt forbehold. Det faktum, at behandleren er bærer af en institutionel logik, der oven i købet er logisk patologisk, udelukker jo på ingen måde, at klienten faktisk benægter sin afhængighed. Som det vil fremgå af næste nummer af Psyke og Logos, der har afhængighedstilstande som sit tema, er netop *benægtelse* et centralt fænomen ved afhængighed.

3 Dette paradoks er i letfattelig form beskrevet i Hofstadter (1979).

4 Se Olsen (2002, 120).

5 RELEVANCE FOR EARLY INTERVENTION. The study reported in this paper involved over 400 patients from around the country and showed, unequivocally, that poor insight into illness is common in psychotic disorders while being rare in other psychiatric disorders. Large proportions of patients with schizophrenia, schizoaffective disorder, psychotic mania and psychotic depression were generally unaware of having an illness. This study is the first to also evaluate whether patients with these disorders were aware of the signs and symptoms of illness that they personally suffered from. Again, a very large proportion of patients in each of these four groups had no insight into the signs of the illness that they had despite the fact that they had been hospitalized in order to receive treatment for the very same symptoms that they were unaware of. The results of this study make it clear that many patients with these disorders lack the ability to recognize that they are ill and in need of medical care (Amador et al. 1994).

Også i denne beskrivelse tegnes et billede af en distribueret institutionsdiskurs, som styrer den socialarbejder, der søger at styre sin klient. I Genesis står der »I begyndelsen var ordet«, i institutionsantropologien kan dette bibelord erstattes med »I begyndelsen var diskursen«.

I Tine Engelunds analyse af »børnesager« gives et lige så forstemmende billede som de foregående. Hun kategoriserer klienterne, som her er forældre, i hhv. de uværdigt trængende, og de værdigt trængende. I de første sager er sagsbehandleren en socialstrisser, der ubarmhjertigt søger at afsløre snyd, for ikke at sige socialbedrageri, i den anden slags sager, er hun en hjælpsom, men også paternaliserende myndighedsperson:

Vi kan jo give hende de muligheder vi ser.

Det er vigtigt, at de føler de selv får lov til at vælge. (ibid. 72)

Ja, dette er ikke blot et eksempel på paternalisering, men på en paternalisering, der har en klar manipulativ form.

Også her er der eksempler på Goffmanns onde cirkel (ibid. 68):

....der betegner det paradoks, at en modstand fra klientens side mod den behandling, de professionelle finder bedst, af de professionelle opfattes som, at klienten netop trænger til den behandling, han/hun modsætter sig.

Egelund har også et blik for den Kafkaske form for sagsbehandling, hvor:

Processen starter med et indgreb [...] som erfaringsmæssigt eller pr. tradition bringes på bane i lignende tilfælde, og først herefter skabes den institutionelle identitet, som begrunder indgrebet (ibid. 79).

Denne dystre beretning har utvivlsomt sin baggrund i de undersøgelser af børnesagerne, som Egelund har udført sammen med Else Christensen (Christensen & Egelund 2002). Analysen er præget af en afmægtig vrede over den måde samfundet behandler problemfamilierne på i disse sager. Og Egelund sammenfatter sin karakteristik af børneforsorgsdiskurser med et citat af Hydén⁶:

Den beretning, som formidles gennem børneforsorgsudredningerne, er historien om et antal personer, som hele tiden udfordrer samfundets moralske orden og selv står magtesløse, når det drejer sig om at ændre eller påvirke denne handle måde. Heller ikke indsatserne fra myndighe-

6 Hydén, L-C. Barnavårdsudredningen som identitet. Stockholm. Forsknings- og Utvecklingsburån, Stockholms Socialförvaltning, 1991: 7.

derne side formår egentlig at ændre denne kendsgerning. Det betyder, at den familie, der udredes, uvægerligt styrer mod sin skæbne, som besegles i og med, at den ikke længere anses for at være i stand til at tage vare på sine egne børn. (80).

Til forskel fra analysen i de to foregående afsnit er jeg helt enig i denne beskrivelse, som nok også skildrer den sociale sektorielle elendighed, men ikke ud fra en metafysisk institutionslogisk nødvendighedstænkning. Her udspringer analysen derimod af en socialt engageret protest mod at det ikke gøres på en helt anden, både mere målrationel og menneskekærlig måde.

Nanna Mik-Meyers feltundersøgelse af en revalideringsinstitution »Anne er sygdomsfikseret – forhandling af en institutionel diagnose« har nok samme ornitologiske syn som indledningskapitlet og Järvinens kapitel, men den har også et interessant organisationssociologisk eksempel på et diagnostisk kompromis som konfliktløsningsstrategi. Det drejer sig om en revalideringssag med en patient, der bl.a. har en svær diskusprolaps, og hvor konflikten udspiller sig mellem speciallægerne, der fastholder, at hun har en reel fysisk skavank, og socialarbejderne, som mener, at hun udviser en slags arbejdsvægring. Hvad der kunne være blevet en kompetencestrid mellem to faggrupper, bliver her løst gennem det diagnostiske kompromis, som hedder *sygdomsfiksering*. Et særdeles svagt defineret syndrom, som imidlertid ikke anfægter nogen af de to personalegruppers standpunkt. Og ligesom i de andre eksempler, der allerede er nævnt, sker der her en paradoksals tilskrivning, hvor det ikke hjælper spor, at klienten benægter diagnosen, tværtimod er en afvisning af at være sygdomsfikseret et indlysende bevis på diagnosens rigtighed.

I artiklen »Ikke vred, men skuffet – om håndteringen af klagesager i en socialforvaltning« har Turf Böcker Jakobsen studeret den specialitet i socialsager, som hedder klagesager. Hun foretager som de fleste andre bidrag i den foreliggende bog en kategorisering af klienterne i den givne sagstype: her i kværlanterne, de ressourcestærke og de ressource svage. Det er særlig den sidste type, som er interessant, for her finder man nok dem, som oftest bliver dårligt behandlet, og som dog sjældent klager. Ja, ofte mener sagsbehandlerne, at de burde klage noget mere.

Her graver forfatteren sig ned i et paradoks, der er mere perspektivrigt end endnu en påvisning af benægtelsesdiskurs og Goffmanns onde cirkel. Den frugtbare paradoksanalyse kræver en blanding af empirisk og teoretisk skarpsyn, og det er, hvad der foreligger her. Paradokset er, at de ressource svage sjældent klager, heller ikke når sagsbehandleren faktisk selv opfordrer dem til det. Forklaringen finder forfatteren i den særlige interpersonelle relation, der udvikler sig mellem klient og sagsbehandler. En relation, der ikke illusorisk, men ganske reelt forudsætter opbygningen af en vis intimitet, ja måske en form for tilknytning, fra i alt fald klientens side. Denne relation er imidlertid belastet af en stor asymmetri, og det ikke bare mht. magt og

ressourcer, men også i den gavemæssige balance, som Mauss (2000) har skildret. Det betyder, at den resourcesvage klient kommer i en taknemmelighedsgæld til sagsbehandleren, der gør så meget for hende, og ikke får noget til gengæld. Og så ville det da være topmålet af utaknemmelighed oven i købet at klage bagefter.

Katrine Vitus-Andersens feltstudie drejer sig om en skolefritidsordning, hvor hun har set på det hjørne af integrationsproblemet, som omhandler indvandrerbørns kulturelt inferiøre måde at lege på: »Indvandrerbørn leger; institutionel konstruktion af farlig fritid«. Også her ser vi på et eksempel på den Goffmannske molbo-logik, hvor forudfattede meninger om en minoritets- eller afvigergruppe definerer et perceptions- og reaktionsberedskab hos socialarbejdere, som netop er med til at forstærke de problemer, man søger at undgå. Således er det her opfattelsen, at indvandrerforældre er dårlige til at lære deres børn at lege, derfor er børnene dårlige til at lege, og derfor kommer de ofte til at hengive sig til formålsløs aktivitet, fx kriminalitet.

Samtalerne med pædagogerne tyder faktisk på, at denne opfattelse har, hvad Tranekjær (Rasmussen 1956) kalder *bestemmelsesgyldighed* som modsætning til *erfaringsgyldighed*. Dvs. at det som en slags Kantsk apriori bestemmer erfaringen i stedet for at være et produkt af den. Forventningen om, at indvandrerbørn i vid udstrækning er prædestinerede til at blive først problembørn og så kriminelle, fungerer efter forfatterens opfattelse som en slags selvopfyldende profeti.

Dette er måske at give pædagogerne et for stort ansvar for integrationsmiseren. En anden tolkning af deres vitterlige fordomme kunne være, at disse er udtryk for en pædagogisk defaitisme over for en opgave, som hverken de eller for den sags skyld resten af samfundet har kunnet magte.

Den næste artikel af Tobias Bjørn Stax »Fordi ingen er ens – eller.? En analyse af tre hjemløse klienters strategier på et lokalcenter« skiller sig på positiv måde ud fra resten af bogen ved dels at gøre socialklienten til et subjekt og ikke bare et værgeløst objekt i det sociale system og dels ved at vise klientens individualitet som et fremtrædende fænomen. Og så er der endda her tale om de allerunderste i dette samfund, de såkaldt socialt udsatte, ja denne gruppes mest elendige stratum, nemlig de hjemløse. Det er vel i hele verden et stigma at være hjemløs, men i et land, der har opfundet begrebet hjemlig hygge, er der næppe noget, der er værre end at mangle et hjem. Ud fra Bourdieus strategibegreb (og det er nok karakteristisk, at forfatteren her tager udgangspunkt i en så subjektorienteret sociolog som netop Bourdieu), viser forfatteren tre episoder ved lokalcentrets skranke. Episoder af tre forskellige hjemløses eksistens, ja man kan her roligt sige *virksomhed*, for det fremgår af dette casestudium, at livet som kontanthjælpsmodtager på ingen måde er en passiv forsørgelse, men en særdeles aktiv og målrettet aktivitet. Og efter bedste såvel Bourdieuske som virksomhedsteoretiske⁷ recept er

7 For en introduktion til virksomhedsteorien se (Leontjev 2003).

denne aktivitet ikke blot sat af den samfundsmæssige rolle, men i høj grad bestemt af det enkelte individs særlige motiv- og kompetencestruktur.

Først er der Anders, som er en tålmodig og beskeden mand, som kommer helt uden penge og ejendele, og som må igennem adskillige timers venten og en hel række af ydmygelser. I skakopgavernes terminologi kan spillet udtrykkes:

Sort trækker, og hvid giver ham en over nakken. Og hver gang sort responderer, får han en over nakken en gang til.

Den næste klient er Bo, som er løbet tør for penge, fordi kontanthjælpen, vist nok på grund af flytteri, er udeblevet. Bo er også hjemløs, ja han tilhører oven i købet den særdeles misliebige kategori, der hedder flygtninge/indvandrere, men hans strategi er helt anderledes end den forrige. Han sørger for at komme til en skranke, hvor han bliver ekspederet forholdsvis hurtigt, og selv om hans akkreditiver er højst tvivlsomme, nemlig et brev efter hvilket han først skal til møde en uge senere, får han stille og roligt bragt sagsbehandleren i defensiven og på sin egen fredelige, men særdeles determinerede facon, får han den check, han er kommet efter.

Den tredje klient, Hans, er umiddelbart ikke mindre beslutsom end Bo, men her er der i højere grad tale om en symbolsk handlen, som synes rettet mod at vise, hvem det er, som bestemmer, snarere end på målrational vis at få gennemført sit forehavende. Hans har en større tandlægeregning, og at få en sådan betalt er ud fra lokalkontorets byzantinske regelsamling slet ikke så ligetil. Men i modsætning til Bo overspiller Hans sine kort, som altså ud fra spillereglerne ikke er så stærke endda. Her kan vi opsummere skakspillet på følgende måde:

Sort trækker, hvid siger skak, sort må værgeløst acceptere sit nederlag.

Det sidste afsnit i bogen er skrevet af Kaspar Villadsen, der har givet det den let ironiske titel »Det sociale arbejde som befrielse«. Problemstillingen ligger meget tæt op ad temaet for dette nr. af Psyke & Logos, altså *den påtvungne autonomi*. Forfatteren formulerer denne problemstilling på følgende måde:

Den magt, der udøves i det sociale arbejde, får sin begrundelse fra en målsætning om at frisætte klienten. Spørgsmålet er imidlertid, hvad det er for en frihed, klienten skal hjælpes til at praktisere? Meget tyder på, at det sociale arbejde er ved at foretage et brud med velfærdsstatens begreber om frisættelse, socialfaglig viden og medborgerskab. (ibid. 192)

Forfatteren foretager i modsætning til de andre indlæg en ren teoretisk analyse af det sociale arbejde, og det indebærer, at hans eksplicite Foucaultske projekt bliver at undersøge: »Hvordan magt og viden spiller sammen i styringsstrategier, som søger at skabe bestemte »subjekter« (dvs. individer, der bestemmer en bestemt selvforståelse). (ibid. 193).

Forfatteren ser socialt arbejde grundet i oplysningstidens forestillinger om myndiggørelse som den proces, hvorunder der opstår det autonome menneske. En proces, der oprindeligt blev opfattet politisk, nemlig indretningen af et liberalt samfund, som opfyldte realisationsbetingelserne for individets iboende stræben efter autonomi, eller som pædagogisk, nemlig i form af den opdragelsespraksis, der bidrog til denne realisationsproces. Tilsvarende er selvopfattelsen i det sociale arbejde, at når et individ pga. uheldige omstændigheder, fx sociale, ikke har været i stand til at realisere denne myndiggørelse, så må det sociale system eftergribende engagere sig i kompensatoriske processer, som kan iværksætte eller genoprette myndiggørelsen.

Forfatteren ser nu et centralt dilemma i det sociale arbejde som modsigelsen mellem på den ene side endemålet, der er autonomi, og på den anden side styringsprocessen, som ofte forudsætter en paternalisme⁸, der for i alt fald en periode indebærer en vis umyndiggørelse af klienten. Ja, måske kræves der ligefrem, at klienten må starte med at erkende sin egen tilstand af reel umyndighed. Men hvordan sikrer man sig nu, at det bliver endemålet og ikke processen, der styrer hele forløbet?

Der synes her at være tale om en pendant til det bevingede ord, som blev udtalt af en amerikansk officer under Vietnamkrigen: »We had to destroy the village in order to save it«. Sådan kan man frygte det ofte går med det sociale arbejde. At man må berøve klienten de sørgelige rester af hans eller hendes autonomi af hensyn til myndiggørelsen.

I sin analyse af den typiske behandlingsdiskurs for det sociale arbejde finder forfatteren et nemt offer. Han har valgt at dissekere en bog om motivationsarbejde. Bogen, der er skrevet af den svenske kliniske psykolog Per Revstedt, hedder »Ingen er håbløs«⁹ og efter at have læst Villadsens referat, fristes man til stilfærdigt at tilføje: Det skulle da lige være bogens forfatter.

Revstedts motivationsarbejde hviler på en psykologisk essentialisme, nemlig den opfattelse, at alle mennesker har en kerne, som består af en immanent selvrealiseringstrang, der også befinder sig inderst inde, men skjult for personens selv, når vi står over en passiviseret og måske ligefrem selvdestruktiv klient. Alle mennesker er derfor motiverede for at udvikle autonomi, men det kan være, de ikke ved det selv, ja at de selv modarbejder bestræbelser i denne retning. Her er det så efter Revstedts recept socialarbejderens opgave at gøre den latente motivation manifest. Revstedt giver her sit personlige bidrag til det, jeg har kaldt den paradoksale tilskrivning. Nemlig at selve afvisningen af behandlerens forsøg på at skabe en motivation for forandring i virkeligheden er en indirekte appel om hjælp. Det er

8 Se Nordenbo (1985).

9 Revstedt, P. 1995 Ingen er håbløs – motivationsarbejde i teori og praksis. København: Hans Reitzels forlag.

her som med livredderens forhold til den druknende, jo mere sidstnævnte slår fra sig, jo større er vedkommendes ønske om at blive reddet. I denne sammenhæng kommer Villadsen også ind på den tidligere omtalte form for paradoksalt tilskrivning, som er blevet kaldt benægtelsesdiskurs.

Villadsen rejser her et vigtigt behandlingsetisk dilemma. Kan man nu tilsidesætte klientens erklærede udsagn og intention til fordel for det latente »oprigtige« ønske, som klienten blot ikke selv vil vedkende sig. For Revstedt er der ikke noget dilemma. Man skal selvfølgelig prioritere det genuine og afvise det falske selv. Denne skråsikre overbevisning giver mindelser om Inkquisitionens håndtering af kættere og hekse. De var besatte af Satan og vidste derfor ikke deres eget bedste, som i den foreliggende situation var at brænde dem af hensyn til deres sjæls frelse.

Uden at sige det direkte lægger Villadsen op til, at Revstedt ikke bare er en essentialistisk psykolog, men at han faktisk udtrykker essensen af den psykologiske profession. Hvis det er forfatterens opfattelse, (og hvis det ikke er, kunne det måske godt være nævnt, at Revstedt ikke nødvendigvis er repræsentativ for sin stand), så involverer Villadsens sig faktisk i meta-essentialisme af typen: »Psykologer er dogmatiske essentialister. Det er vi sociologer heldigvis ikke«.

Efter denne underholdende, men måske en smule letkøbte autodafé, kommer Villadsen tilbage til det solide analytiske spor. Han beskriver det allerede nævnte dilemma for det sociale arbejde som en modsigelse mellem ansvarsprincippet (som måske snarere er et ansvarlighedsprincip) og et omsorgsprincip. Altså selve paternalismeproblemet igen.

En særlig snigende form for dette dilemma ligger i den indirekte ansvarlighedssuspension, hvor der ikke er tale om regulær og magtfuldkommen myndighedsudøvelse fra socialarbejderen side, men hvor selve den sociale omsorg virker passiviserende og umyndiggørende. Det interessante er her, at opgøret med socialstatens umyndiggørelse i form af aktiveringsprincippet måske mere end noget andet har virket i retning af at fratage klienten autonomi. Det gælder også den psykologiske form for aktivering, hvor klienten skal omstilles til at være ansvarlig for sig eget liv. Her er vi måske ved kernen i »den tvungne autonomi«.

I opløftende modsætning til hovedparten af bogens indlæg munder kapitlet ud i overvejelser, der både er antideterministiske og handlingsanvisende. Forfatteren peger på, hvad han kalder det *eksperimenterende og opsøgende arbejde*, hvor han finder spæde eksempler på en perspektivrig bevægelse ud af socialpolitikens blindgyder. Hans forbillede er den ydmyge, postmoderne socialarbejder, som møder den udstødte i øjenhøjde. Som ikke projicerer sine forudfattede meninger ud på klienten, men sætter sig ind i klientens livssituation og forholder sig til denne. Som hører, hvad klienten faktisk siger, og ikke hvad han eller hun burde sige eller inderst inde mener, uden selv at vide det. Artiklen slutter med at bekende sig til »lokale sandheder«, hvad der er lidt for postmodernistisk for en håbløs realist som anmelderen, men

som svarer til, hvad jeg selv, når jeg støder på mere opløftende eksempler på socialt arbejde, plejer at kalde *lokale utopier* (jf. ovenfor s. 3).

Når vi ikke tør belave os på globale utopier, som har en ubehagelig tendens til påståelighed, kan vi måske satse på lokale utopier. Altså eksempler på socialt arbejde, der ikke påberåber sig at være opskriften på samfundets frelse, men som i al stilfærdig lokalitetsbundethed peger på, at man på et bestemt område har kunnet gøre noget, man med en forhenværende statsministers ord kunne beskrive som »bare en lille smule bedre«.

Bogen spænder således over en bue, der går fra en socialdeterminisme, som forekommer mig både reduktionistisk og handlingslammende, og som i øvrigt tenderer at gøre de hårdt prøvede socialarbejdere til syndebukke for en undertrykkende socialpolitik, over til positioner, der antager et subjekt-perspektiv for såvel socialarbejdere og klienter, og som er handlingsanvisende på en stilfærdig, men absolut ikke perspektivrig måde.

I den ene ende står bogen for et budskab, der snarere end den nuværende titel burde hedde *at skabe et klientbegreb*, fordi forfatterne er så optaget af diskursanalyse, at de omfatter de levende personer fra deres nærmest entomologiske feltstudier med en empati af samme slags som den, biologen har for sin myretue. Og i den anden ende er der forfattere med det synspunkt, at man skal opmuntre socialarbejdere til at støtte deres klienter i en deklificerende myndiggørelse.

May the best policy win.

REFERENCER

- AMADOR X.F. et al. (1994): Awareness of Illness in Schizophrenia and Schizoaffective and Mood Disorders. *Archives Of General Psychiatry* 1994 (51): 26-836.
- GOFFMAN, E. (1968): *Asylums – essays on the social situation of mental patients and other inmates*: Harmondsworth: Penguin, 1961.
- HELLER, J. 1985 *Catch 22*, New York: Simon & Schuster, 1955.
- HOFSTADTER, D. (1979): *Gödel, Escher, Bach: an Eternal Golden Braid*. New York Basic Books.
- JÄRVINEN, M. & MIK-MEYER, N. (2003): *At skabe en klient – institutionelle identiteter i socialt arbejde*, Hans Reitzel .
- KARPATSCHOFF, B. (2001a): *En evaluering af brugernes oplevelse af SKP-ordningen i Københavns kommune*. Familie- og arbejdsmarkedsforvaltningen, Københavns kommune.
- KARPATSCHOFF, B. (2001b): At blive behandlet ordentligt – eller bare blive behandlet. Om brugerstyret kontakt i socialpsykologien og om psykopatologisk reduktionisme *Psyke & Logos*, 22(2): 695-716.
- KARPATSCHOFF, B. & RUE, K. (2003): En støtte der er brug for – Brugernes oplevelse af støttekontaktpersonordningen i Københavns Kommune I: Steen Bengtsson (Ed.) *Handicap, kvalitetsudvikling og brugerinddragelse*, København: AKF.
- KARPATSCHOFF, B. (2004): En person at støtte sig til, I: Kjeld Høgsbro (red.) *Socialpsykiatriens kompleksitet*, Samfundslitteratur.
- LEONTJEV, A.N. (2003): *Virksomhed, bevidsthed, personlighed*, Hans Reitzel.
- LØGSTRUP, K. E. (1967): *Den etiske fordring*, Gyldendal.

- MARTIN, L.H. et al (1988): *Technologies of the Self: A Seminar with Michel Foucault*. London: Tavistock.
- MAUSS, M. *The Gift 2000: The Form and Reason for Exchange in Archaic Societies*: New York: W. W. Norton & Company, 1872.
- NORDENBO, S. E. (1985): Den pædagogiske grundfortælling, den pædagogiske relation og pædagogisk paternalisme (s.) *Psyke & Logos* (16) 290-312.
- OLSEN, O.A. (2002): *Psykoanalytisk leksikon*, Gyldendal.
- RASMUSSEN, E.T. (1956): *Bevidsthedsliv og erkendelse. Nogle psykologisk-erkendelsesteoretiske betragtninger*, Munksgaard.